
Namen en Cultuur

inleiding

Gerrit Bloothoof

1

waarom deze cursus

Motivatie

- Naamkunde bestaat nauwelijks meer in Nederland
 - Historische geografie in Wageningen
- Grote gegevensbestanden beschikbaar
 - Gemeentelijke Basis Administratie
- (Voor)naamkundig onderzoek in Utrecht en aan het Meertens Instituut in Amsterdam
- Prachtige inleiding cultuursociologie

2

namen

vragen over

- referentiële functie
- (oorspronkelijke) betekenis
- sociaalculturele (linguïstische) functie

3

modern / cultuur

accent op

- recente naamgeving
- recente sociaal-culturele problematiek

4

cursusopzet

- Cursuspagina's
 - <http://www.let.uu.nl/~Gerrit.Bloothoof/personal/onderwijs/Naamkunde>
- Overzicht
 - Inleiding
 - Familienamen
 - Voornamen
 - Toponiemen
 - Gegevensbestanden
 - Gegevenskwaliteit (adresbestanden) (*Holger Wandt*, Human Inference) – onder voorbehoud
 - Eigen- of team onderzoek

5

naamkunde als wetenschap

6

de naam Naamkunde

- Onomastica
 - onoma (gri), nomen (lat) = naam
 - Int. Council of Onomastic Sciences (ICOS)
 - <http://www.icosweb.net/>
 - Tijdschriften
 - Onoma (van ICOS), Names (Amerikaans), Naamkunde
 - Netwerk Naamkunde
 - www.naamkunde.net

7

citaten

- The naming of names is romantic. Onomastics is the poetry of the common man ... Philip Howard, *The Times (London)*, 07/01/2005
- Place names are like fossil poetry. Gregory McNamee, contemporary American author
- Die Natur braucht keine Namen. Max Frisch (1911-91), *Der Mensch erscheint im Holozän* (1979)
- Names, once they are in common use, quickly become mere sounds, their etymology being buried, like so many of the earth's marvels, beneath the dust of habit. Salman Rushdie (1948-)

8

naamkunde als wetenschap

Wetenschap van de eigennaam in al haar aspecten

- eigennaam = *individuele* naam van persoon, plaats, ding etc.
- taalkundige wetenschap omdat een naam een woord is
 - onderhevig aan taalkundige regels (maar met vrijheid gebruikt)
 - zelden (meer) met de oorspronkelijke betekenis
 - wat onderscheidt een naam van een zelfstandig naamwoord (naamtheorie en naamfilosofie)
- historische taalkunde ivm etymologie
- ook interesse vanuit en verbanden met psychologie, sociolinguïstiek, computationele taalkunde, (landbouw)geschiedenis, demografie, historische geografie, etc

9

interdisciplinair vakgebied

- Naam(geven) raakt een essentie van de mens, *het individuele*
 - Het geven van een naam aan kinderen is een zeer persoonlijke daad, een signaal van levensovertuiging, cultuur, taal en sociale omgeving, en raakt iedereen (alfa/gamma-wetenschappen)
- Gezamenlijk beschrijven namen *maatschappelijke* processen, in het verleden en nu
 - Het geven van namen is noodzakelijk voor maatschappelijke communicatie
 - Namen geven informatie (voor andere vakgebieden)

10

namen

- Eigennamen (*propria*)
 - Hoofdletter (in het Nederlands)
 - Kunnen zich uit soortnamen ontwikkelen (Bakker, Appel)
 - Hebben vaak bijzondere positie in taalgebruik
 - (geen) lidwoord
 - Meervouden
 - Geen lexicale betekenis, maar referentieel (oneindig) veel
- Soortnamen (*appellativa*)
 - Kleine letter
 - Kunnen zich soms uit eigennamen ontwikkelen (röntgenstralen)

11

5 hoofdklassen

- Persoonsnamen
- Toponiemen
- Bedrijfs- en objectnamen
- Gebeurtenisnamen (Kerstmis)
- Fenomeennamen (cyclonen, hemellichamen..)

naamkundigen houden van classificatie...

12

zomaar wat vragen

- Wat vertellen toponiemen over lokale taal, cultuur en landschap
- Welke namen zijn varianten van elkaar (inclusief spellingsfouten)
- Welke namen worden gekozen in een multi-etnische samenleving, de rol van interculturele beïnvloeding
- Kenmerken van bijzondere naamtypen: huisdieren, bij- en scheldnamen, merk- en bedrijfsnamen, ...
- De relatie tussen migratie, genetische variatie, familienamen en dialecten
- Hebben eigenamen een voorspellende waarde
- Welke processen sturen mode in eigenamen
- ...

In deze cursus is onderzoek een belangrijk onderdeel

13

naambetekenis (etymologie)

14

oorspong

- soms zeer ver in de tijd terug
- verandering in schrijfwijze, of juist niet (versteende spelling)

15

oorspronkelijke betekenis

Verwijst naar

- (zeer oude) landschapskenmerken ['spiegel van het verleden']
 - het merendeel van naamkundig belangstellenden richt zich op toponymie
 - historische geografie (relatie naam-landschap)
 - *Utrecht: traiecto (latijn) + ut(e) (germaans) of ulterius -> stroomafwaarts gelegen (uit) oversteekplaats over de rivier (de Rijn); vgl Maastricht*
- herkomst
 - familienamen (qua taal, beroep, persoonlijke kenmerken, herkomst land/plaats)
- centrale levensthema's (voornamen)
 - o.a. goede wensen, hoop, dank, geloof
 - Gerrit: sterk met de speer (Germaans: ger + hard)*
 - David: lieveling, vriend (Hebreeuws)*
 - Mattheus: geschenk van God (Griekse vorm: Matthaios van Hebreeuwse naam); alternatief 'de getrouwe'*
 - Joy: vreugde (Engels)*

16

vraag via netwerk naamkunde

"In het zuiden van de voormalige gemeente Neede ligt de buurschap Hoonte, in de veertiende en vijftiende eeuw wel aangeduid als Giffel. De oudste vermelding daarvan luidt *Giffo*, in de bekende goederenlijst van de graaf van Dahl, gedateerd op de periode 1188-1306. Overduidelijk een lo-naam dus, maar wie helpt me met een verklaring van het eerste bestanddeel *gif-*?" (+12 berichten)

17

Historische betekenis blijft in deze cursus ondergeschikt (geen historische taalkunde, geschiedenis)

18

een naam is betekenisloos(?)

- Gebruikers kennen de oorspronkelijke betekenis niet meer
- Als er een directe betekenis is dan staat die meestal los van het gebruik als naam
- Maar een naam kan wel veel betekenen (op andere wijze dan een soortnaam), door de associaties die opgeroepen kunnen worden
- Maar ook: 'nomen est omen' (de naam is een voorteken)
 - Intuities over sociaal gebruik (eigennamen), het imago
 - zichtbaarheid maatschappelijke tendenzen, rol media
 - Verwijzing naar talige en culturele herkomst
 - In sociaal verkeer: scheldnamen, bijnamen
 - "Uitstraling" van bedrijfs- en productnamen

19

uit de media

NRC: "Anonieme sollicitatie goed voor allochtoon"

Onze Taal: "Nietszeggende bedrijfsnamen in opmars"

Sociaal fonds bouwnijverheid > Cordares
Hoogovens > Corus
Schuttersveld > Kendrion
Waterleidingbedrijf ZH-oost > Hydron > Vitens

20

indirecte betekenis

(moderne) associaties met / imago van een naam

- maatschappelijke status (inkomen, opleiding)
 - Voornaam (*Priscilla* vs *Diederik*)
 - Familiennaam (*de Roy van Zuidewijn* vs *de Vries*)
 - Huis-, straat-, wijknaam (*Tuindorp* vs *Clinckenburgh*)
- relatie spelling en sociale groep / opleiding

Hier besteden we aandacht aan

21

opdracht 1

- Wat betekent je eigen voornaam en je familienaam
- Weet je iets over het ontstaan en verspreiding
- Zijn die namen aan associaties gekoppeld

Doe dit na het eerstvolgende practicum
Zie voornamenbank en familienamenbank / Genlias etc!
en andere aanwijzingen op de website

> rapporteer in verslag 1 en mondeling (17/2)

Een aantal *algemene* vragen hierover

- Ben je tevreden met je naam
 - naamsverandering kan en komt voor
 - Naatgeboren > Naaborg
 - Kloot > Kloen
 - Bokke > Bock
 - C.C. Stom > C.C. Tonnes
 - Weeman > van den Bergh Weeman
- Welke andere naam zou je liever hebben
- Welke namen zijn formeel toegestaan (en wat is de praktijk)
 - Eerder: inconsistent handelen van ambtenaren burgerlijke stand (ook door decentrale structuur Gemeentelijke Basis Administratie)

22

namen om ons heen

- Namen vormen het linguïstisch landschap
- Wat zie je aan taal op straat?
 - Straat-, wijk-, water-, plaats-, en huisnamen (toponiemen)
 - Bedrijfs- en productnamen
 - Persoonsnamen
 - ...

23

opdracht 2

- Noteer 20 namen die je van huis naar de universiteit tegenkomt
- Rapporteer een volgende keer over de meest opmerkelijke naam

- Motiveer je keuze, denk weer aan
 - oorspronkelijke betekenis, geschiedenis, spelling, (psychologische) associatie, naam in combinatie met, moderniteit, uitstraling

> rapporteer in verslag 1 en mondeling over de meest opmerkelijke (17/2)

24